

UDK 102.3/96.7

Muxayyo RAXMATOVA,
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy fanlar kafedrasida o'qituvchisi

DSc, professor I.Siddiqov taqrizi asosida

GLOBAL EKOLOGIK MUAMMOLAR JARAYONIDA IJTIMOIIY-EKOLOGIK MUHOFAZANI TAKOMILLASHTIRISH SHARTLARI

Аннотация

Mazkur maqolada global ekologik muammolarning ijtimoiy hayotga ta'siri, ularni bartaraf etishdagi ijtimoiy ong va fuqarolik jamiyati roliga alohida e'tibor qaratiladi. Ijtimoiy-ekologik muhofaza tushunchasi keng talqin qilinib, uni takomillashtirish yo'nalishlari – ekologik ta'lim, fuqarolik faolligi, huquqiy baza, barqaror iste'mol madaniyati va innovatsion yondashuvlar kontekstida tahlil etiladi. Xulosa sifatida barqaror ekologik taraqqiyot uchun kompleks yondashuv zarurligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: global ekologik muammolar, ijtimoiy-ekologik muhofaza, ekologik ong, barqaror rivojlanish, ekologik ta'lim.

УСЛОВИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНЫХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ

Аннотация

В статье рассматривается влияние глобальных экологических проблем на социальную сферу, а также подчеркивается важность социальной осведомленности и роли гражданского общества в решении данных вызовов. Раскрывается понятие социально-экологической защиты, анализируются направления её совершенствования через призму экологического образования, гражданской активности, правовой базы, культуры устойчивого потребления и инновационного подхода. В заключение обосновывается необходимость комплексного подхода для обеспечения экологически устойчивого развития.

Ключевые слова: глобальные экологические проблемы, социально-экологическая защита, экологическое сознание, устойчивое развитие, экологическое образование.

CONDITIONS FOR IMPROVING SOCIO-ECOLOGICAL PROTECTION IN THE CONTEXT OF GLOBAL ENVIRONMENTAL PROBLEMS

Annotation

This article explores the impact of global environmental issues on social life and emphasizes the importance of public awareness and the role of civil society in addressing these challenges. The concept of socio-ecological protection is examined in detail, and its improvement is analyzed through the lens of ecological education, civic engagement, legal frameworks, sustainable consumption culture, and innovative approaches. The article concludes by substantiating the need for an integrated approach to ensure sustainable environmental development.

Keywords: global environmental problems, socio-ecological protection, ecological awareness, sustainable development, ecological education.

Kirish. So'nggi o'n yilliklarda global ekologik muammolar insoniyat oldida eng dolzarb va xavfli muammolardan biri sifatida yuzaga chiqmoqda. Iqlim o'zgarishi, biosfera degradatsiyasi, atmosfera va suv havzalarining ifloslanishi, chiqindilarning ko'payishi hamda tabiat resurslarining cheksiz iste'moli kabi muammolar ekologik barqarorlikka putur yetkazmoqda. Bu muammolar nafaqat atrof-muhit, balki jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shunday sharoitda ekologik muhofazani faqat texnologik yoki huquqiy choralar bilan emas, balki keng ijtimoiy ong va madaniyat asosida takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada global ekologik muammolar sharoitida ijtimoiy-ekologik muhofazani takomillashtirishning zarur shartlari tahlil qilinadi.

Bugungi kunda global ekologik muammolar insoniyat taraqqiyotining eng dolzarb va murakkab muammolaridan biriga aylangan. Atmosfera ifloslanishi, global isish, tabiiy resurslarning cheksiz ekspluatatsiyasi, biologik xilma-xillikning kamayishi va iqlim o'zgarishlari nafaqat ekologik tizimlar, balki inson salomatligi, ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy taraqqiyot uchun ham jiddiy tahdid solmoqda. Ushbu

holatlar ekologik xavfsizlik tushunchasini inson hayoti va jamiyat barqarorligining ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqishga undamoqda.

Shu nuqtai nazardan, ekologik muhofazani takomillashtirishda nafaqat texnologik yoki huquqiy choralar, balki keng ijtimoiy ong, ekologik madaniyat va fuqarolik faolligi muhim o'rin tutadi. Ijtimoiy-ekologik muhofaza aynan mana shu yondashuvlarni uyg'unlashtirib, barqaror rivojlanishning zamonaviy modeliga asoslanadi. Mazkur maqolada global ekologik muammolar sharoitida ijtimoiy-ekologik muhofaza tushunchasi, uning asosiy yo'nalishlari va uni takomillashtirish shartlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

Global ekologik muammolar zamonaviy sivilizatsiyaning industriyalashuvi va urbanizatsiyasi natijasida yuzaga kelgan murakkab jarayonlarning mahsulidir. Atmosferaga chiqarilayotgan issiqxona gazlari natijasida iqlim o'zgarishlari yuz bermoqda, bu esa qurg'oqchilik, suv tanqisligi, tabiiy ofatlarning ortishi kabi hodisalarni keltirib chiqarmoqda. Orol dengizining qurishi, Amazon o'rmonlarining kesilishi, Arktikada muzliklarning erishi kabi misollar global ekologik muammolarning konkret ko'rinishlaridir.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotda ijtimoiy-ekologik muhofazani takomillashtirish shartlarini aniqlash uchun tizimli va kompleks yondashuv asos qilib olindi. Tadqiqot metodologik asosi sifatida ekologik determinizm, ijtimoiy konstruktivizm va barqaror rivojlanish paradigmalari xizmat qildi. Ekologik xavfsizlikni ta'minlashda inson omilining o'rnini alohida e'tiborga olinib, ijtimoiy ong, ekologik madaniyat va fuqarolik faolligi darajasi asosiy tahlil ob'ektlari sifatida tanlandi.

Tahlil jarayonida komparativ (taqqoslov) usuldan foydalangan holda turli davlatlarning ijtimoiy-ekologik siyosatiga oid tajribalar o'rganildi. Shuningdek, huquqiy-normativ hujjatlar tahlili, ilmiy manbalarni kontent tahlil qilish, xalqaro ekologik hisobotlar va statistik ko'rsatkichlar asosida amaliy asoslar shakllantirildi.

Ijtimoiy jihatdan faol qatlam vakillari, ekologik tashkilotlar va ta'lim muassasalari faoliyatiga oid materiallar tahlil qilinib, ijtimoiy muhofazaning real holati va rivojlanish istiqbollari aniqlab berildi. Mazkur metodologik yondashuv ijtimoiy-ekologik muhofaza tizimini chuqurroq tushunishga va uning takomillashuv yo'nalishlarini asoslashga xizmat qildi.

Tahlil (Natijalar). O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, global ekologik muammolar sharoitida ijtimoiy-ekologik muhofaza tizimi yetarlicha samarali ishlashi uchun bir necha muhim omillar uyg'un ravishda faoliyat ko'rsatishi lozim. Avvalo, ekologik ta'lim tizimi aholining barcha qatamlarini qamrab olishi, maktabgacha yoshdan boshlab atrof-muhitga ongli munosabatni shakllantirishi kerak. Tahlil natijalariga ko'ra, aholining ekologik savodxonligi past bo'lgan hududlarda chiqindilar muammosi, noqonuniy tabiat resurslaridan foydalanish holatlari ko'proq uchramoqda.

Shuningdek, fuqarolik jamiyati institutlarining ekologik masalalarda ishtiroki hana ustligicha qolmoqda. Ko'plab mamlakatlar, jumladan O'zbekiston tajribasi, shuni ko'rsatmoqdaki, nodavlat tashkilotlar, mahalla faollari va yoshlar harakatlari ekologik tashabbuslarni ilgari surishda katta rol o'ynashi mumkin.

Statistik ma'lumotlarga tayanilsa, barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda aynan ekologik madaniyat va ijtimoiy ishtirok darajasi hal qiluvchi omil bo'lib bormoqda. Tahlil asosida ijtimoiy-ekologik muhofazani kuchaytirish uchun huquqiy, ma'naviy va texnologik mexanizmlarni birlashtirish zarurligi aniqlashtirildi.

Bunday o'zgarishlar natijasida ekotizimlar buzilmoqda, ko'plab hayvon va o'simlik turlari yo'qolib ketish xavfi ostida qolmoqda. Bundan tashqari, ekologik inqiroz jamiyatda kasalliklarning ko'payishi, oziq-ovqat xavfsizligining pasayishi, migratsiya va ijtimoiy beqarorlik kabi salbiy oqibatlariga olib kelmoqda.

Ijtimoiy-ekologik muhofaza – bu atrof-muhitni saqlash va tiklash bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy harakatlar, tashabbuslar va siyosiy choralarning majmuasidir. U ekologik barqarorlikni ta'minlashda fuqarolar, nodavlat tashkilotlar, ommaviy axborot vositalari va ta'lim muassasalarining faolligiga asoslanadi. Bu muhofaza turi aholining ekologik madaniyatini yuksaltirish, ekologik mas'uliyatni shakllantirish va barqaror rivojlanish g'oyalarini jamiyatda qaror toptirishni nazarda tutadi.

Ekologik muhofazani samarali amalga oshirish uchun ekologik qadriyatlar ijtimoiy ongda markaziy o'rin egallashi lozim. Tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabat, kelajak avlodlar manfaatlarini hisobga olish, umuminsoniy qadriyatlarini ustuvor qo'yish ijtimoiy ongda mustahkam qaror topgan bo'lishi kerak. Madaniyat, san'at, adabiyot va din kabi sohalar orqali ekologik g'oyalarni targ'ib etish keng ijtimoiy rezonans uyg'otadi.

Bugungi kunda sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, mobil ilovalar va "aqli" qurilmalar ijtimoiy-ekologik muhofazani yangi bosqichga olib chiqmoqda. Masalan, ekologik monitoring tizimlarini raqamlashtirish, onlayn murojaat platformalarini yo'lga qo'yish, ekologik ko'ngillilar harakatini mobil dasturlar orqali muvofiqlashtirish ijtimoiy ishtirokni oshiradi. Ekologik axborotlar uchun ochiq ma'lumotlar bazasining yaratilishi ham ekologik ongni yuksaltirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Global ekologik muammolar bugungi insoniyat oldida turgan eng murakkab muammolardan biridir. Ularni hal qilishda faqat texnik yoki iqtisodiy vositalar yetarli emas. Ijtimoiy ong, fuqarolik faolligi, ekologik madaniyat va barqaror taraqqiyot g'oyalari asosida qurilgan ijtimoiy-ekologik muhofaza tizimi global muammolarga javob bera oladigan yagona yo'ldir. Shu bois, ta'lim, huquq, madaniyat, texnologiya va xalqaro hamkorlikni bir butun tizim sifatida yo'lga qo'ygan holda ekologik barqarorlikni ta'minlash zarur. Faqat shundagina biz kelajak avlodlarga yashashga munosib tabiatni qoldirish imkoniga ega bo'lamiz.

ADABIYOTLAR

1. Глазачев В.Л. Экология культуры / В.Л. Глазачев. – М.: Ладомир, 2000. – 256 с.
2. Брундтланд Г. Наше общее будущее: Доклад Всемирной комиссии по окружающей среде и развитию. – М.: Прогресс, 1990. – 367 с.
3. ЮНЕП. Глобальная экологическая перспектива. Будущее окружающей среды. – Найроби: Программа ООН по окружающей среде (ЮНЕП), 2019. – 540 с.
4. Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J. Limits to Growth: The 30-Year Update. – Chelsea Green Publishing, 2004. – 338 p.
5. Назарова З.К. Экологическое образование как фактор устойчивого развития общества // Вестник ТГПУ. – 2020. – №3. – С. 45–50.
6. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. – New York: UN, 2015. – 41 p.